

## HERİKLİ TÜRKMENLERİ VE HERİKLİ KELİMESİNİN ETİMOLOJİSİ\*

*Herikli/Herikliü Türkmenleri*, Anadolu'da yüzlerce yıldan beri kışlaktan yaylağa, yaylaktan kışlağa konup göçmüş ve günümüzde tamamına yakını yerleşik hayata geçmiş kırk bir bini aşkın<sup>1</sup> Türkmen aşiretinden biridir. *Herikli/Herikliü* adının etimolojik izahına geçmeden önce sözü geçen Türkmen aşiretinin tarihi, iskân oldukları yerler ve bugünkü durumlarından kısaca söz etmek istiyoruz.

### a. Herikli Türkmenleri ile İlgili Tarihî Bilgiler

Osmanlı kaynaklarında hem yerleşik ve hem de konar-göçer bir Türkmen topluluğu olarak kaydedilen *Herikliler* hakkındaki ilk bilgilere Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi'ndeki 450 numaralı 1524 tarihine ait Tahrir Defteri'nde rastlıyoruz. Sözü geçen Tahrir Defteri'nde *Herikliler* Adana Sis(Kozan) sancağındaki *Altunini* mevkiinde ekincilikle uğraşan Oğuzların Afşar boyuna mensup Toyuranlı (Doyranlı) taifesine bağlı 51 hane 12 mücerret (bekar) ve 3350 akçe geliri bulunan bir Türkmen cemaati olarak kaydedilmişlerdir<sup>2</sup>. 1525-6 yılındaki defterde ise Heriklilerin 76 hane, 18 mücerred ve 3350 akça gelire sahip bir topluluk olarak tespit edildiklerini görüyoruz.<sup>3</sup> Daha sonra Herikliler 1564 tarihli

---

\* Bu bildiri 25-29 Eylül 2000 tarihlerinde, İzmir-Çeşme'de düzenlenen Uluslararası IV. Türk Dili Kurultayı'nda sunulmuştur.

<sup>1</sup> Cevdet Türkay, bu aşiretlerin sayısını 7230 olarak göstermektedir (Bkz. Türkay, Cevdet, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul, 1979, s. 18). Türk Tarih Kurumu'nun bir proje kapsamında hazırladığı ve Osmanlı Devleti'nin arşiv vesikalarından belirlediği aşiretlerin sayısı ise 41297'dir.

<sup>2</sup> Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri (BA TD), sene: 930 hicrî(milâdî 1524), Nu: 450, s. 915.

<sup>3</sup> BA TD, sene: 932 hicrî(milâdî 1526), Nu: 969, s. 774-775, 776-777.

Tapu Kadastro Arşivi Tahrir Defteri'nde Maraş Yörükleri içinde Afşar boyuna mensup 11 hane, 3 mücerret eşkinçiyen (sefere giden tımarlı sipahi) olarak yazılmışlardır. Yine aynı defterin 454b sayfasında Heriklilerin kışlakta ziraat yeri olarak Maraş sancağının, Zamantu kazasının Pınarbaşı nahiyesindeki Gökçeköy ve Küsin mevki gösterilmiştir.<sup>4</sup> **Herikliler**, XVII. yüzyılın ortalarında *Bozok*, *Bozulus*, *Halep* ve *Dulkadir Türkmenlerine* mensup Kara Halillü, Tor Hasanlu, Avşar, Deliler, Küşne, Sermayelü, Salmanlu, Kaşıkçı, Bıçakçı, Karamanlu gibi bazı aşiretlerin bir araya gelerek oluşturdukları Danişmendlü kazasına tâbi Türkmenler arasında görülmektedir.<sup>5</sup> Bu husus Hicri 1066(milâdi 1655/56) ve 1072-1084(milâdi 1661/62-1673/74) tarihli Divan-ı Hümayun Baş Muhasebe Kalemi Defterleri(D.BŞM-197, 217) ile Hicri 1072(milâdi 1661/62) tarihli Maliyeden Müdevver Defterlerde(MAD 5910) ‘an cema’at-ı Herikli tâbi’-i Danişmendlü” şeklinde kaydedilmiştir.<sup>6</sup>

<sup>4</sup> Tapu Kadastro Arşivi, Tahrir Defteri TKA TD, sene 971, Nu: 108, s. 454b.

<sup>5</sup> Gündüz, Tufan, *Anadolu’da Türkmen Aşiretleri “Bozulus Türkmenleri 1540-1640”* Ankara, 1997, s. 66. 1580’li yıllardan sonra kaza itibar olunan Danişmendlü Mukaatası’nın Anadolu’da (1071-1177) tarihlerinde hüküm süren Danişmendli Beyliği’yle ilgisi konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bazı araştırmacılar, bunların *Danişmendlü Beyliği* bakiyesi olduğunu öne sürmüşlerse de (Bkz. Yinanç, Mükrimin Halil, “Danişmendliler” *İslâm Ansiklopedisi III/478* ve Şahin, İlhan, “Osmanlı Devrinde Konar-Göçer Aşiretlerin İsim Almalarına Dair Bazı Mülahazalar” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Sayısı*, İstanbul, 1987 s. 196) bu hususu teyid edecek bilgilerin henüz ortaya konulmadığından bahsedilmektedir. Ayrıca Tufan Gündüz, Danişmendli Kazasına ait tahrir defterlerinden birinde “Sultan Seyyid Gazi evladındandır(7 hane)” şeklinde bir muafiyet kaydına (bkz. Divan-ı Humâyûn Baş Muhasebe Kalemi Defterleri D-BŞM, Nu:197, s. 27-28.) rastladığını belirtmektedir(Bkz. Gündüz, Tufan, “XVI. Yüzyıl Sonlarında Kayseri Havalisinde Dolayan Danişmendli Türkmenlerine Dair Gözlemler” *Yeni Türkiye*, Ankara, 2002, Cilt:III, Sayı:44, s. 454-459). Hicri 1069-1145(1659-1733) yılları arasında bir kısmı Kütahya’da iskân olunan Danişmendlü Türkmenlerinin Anadolu eyaletinde coğrafi saha olarak Aksaray, Kırşehir, Aydın ve Adana bölgelerine kadar yayıldığı görülmektedir. Herikli Türkmenleri, XVII. yüzyılda Danişmendli Mukaatasına vergi nüfusu olarak yazılmışlardır.

<sup>6</sup> Divan-ı Hümayun Baş Muhasebe Kalemi Defterleri D.BŞM, sene: 1066 hicrî (milâdi 1656) Nu. 197, s. 27-28; D.BŞM, sene: 1069 hicrî (milâdi 1659) Nu 207,

XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Avusturya, Lehistan, Rusya ve Venedik ile yaptığı savaşlar maddî ve manevî kayıpların yanı sıra ülkenin idarî, iktisadî, adlî ve içtimaî düzenini büyük ölçüde sarsmıştır. Kaybedilen topraklardan göçle gelen nüfus, alınan ağır vergiler, kıtlık ve çatışmalar aşiretlerin yaşama biçimini de büyük ölçüde etkilemiştir. Bu sebeple bazı Türkmen aşiretleri hükümet tarafından kendilerine tahsis edilen yaylak ve kışlak alanlarıyla vergi bakımından bağlı buldukları idarî birliklerin bölgelerinin oldukça dışına çıkmışlardır. Bazı aşiretler ise kendi yaylak ve kışlaklarına belirli mevsimlerde gerçekleşen hareketleri esnasında, güzergâhı üzerindeki ekili dikili topraklara, yerleşik ahaliye ve mallarına verdikleri zarar dolayısıyla ya yerleri değiştirilmiş veyahut da bunlar harap ve boş haldeki köylere iskâna tabi tutulmuşlardır.<sup>7</sup> Heriklilerden bir kol bu yüzyılda, diğer Türkmen aşiretleri gibi Orta Anadolu'daki bugünkü Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Aksaray ile Toroslarda yaylamakta, kışları genellikle güneye inmektedirler.<sup>8</sup> Ancak bazı senelerde güneye doğru uzun süren meşakkatli göçlere katılmak yerine buldukları havalide kışlamaktadırlar. XVIII. yüzyılın başlarında Herikli Türkmenleri, Kırşehir ve Avanos havalisinde dolaşmaktadırlar.<sup>9</sup> Umur-ı şeriyeleri ve iktisadiyatları bakımından Danişmendlü Kadılığına bağlıydılar.<sup>10</sup> XVII. yüzyılın sonlarında ve XVIII. yüzyılda Herikli/Heriklü Türkmenleri'ni, *Büyük Salarlı, Küçük Salarlı, Deliler,*

s. 2-3; D.BŞM, Nu 207, s. 4-5; Maliyeden Müdevver Defter MAD, sene: 1069 hicrî(milâdî 169)Nu: 5910.

<sup>7</sup> Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı*, İstanbul, 1987, s. 43, 111; Halaçoğlu, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, 2. bs. Ankara, 1997, s. 28.

<sup>8</sup> 1688-1689 yıllarında Heriklilerin, *Bozkoyunlu, Beydili, Pir Budak oğulları, Dimlekü, Hardallı, Kara Şeylü, Araplu Musa, Kızıl Ahmet* gibi Türkmen cemaatleriyle birlikte Elbistan ve Hısn-ı Mansur kazalarında ekinleri ve köyleri tahrip ettikleri ve birçok kişiyi öldürdükleri belirtilmektedir. Orhonlu, Cengiz, *a.g.e.*, s. 43; Halaçoğlu, Yusuf, *a.g.e.*, s. 38.

<sup>9</sup> Bkz. Ekler, Maliyeden Müdevver Defter MAD, Nu: 7574, sene 1112 (1701), s. 25-26, 36-37, 76-77, 84-85, 8-87; Memişoğlu, Ragıp, "Boynucelü Türkmenleri" *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 100, Şubat 1996, s. 153.

<sup>10</sup> Korkmaz, Zeynep, *Nevşehir ve Yöresi Ağzları*, I. cilt, 2. bs. Ankara, 1977, s. 20.

*Boynuinceli, Hacı Ahmetli, Mihmadlu, Savcılı, Horasanlı, Bekdik, Karacakürt, Kursulu, Kurutlu, Ada Kurutlusu* gibi aşiretlerle birlikte *Boynuinceli Türkmenleri* içerisinde görmekteyiz.<sup>11</sup>

XVIII. yüzyılda Anadolu'da güvenlik ve vergilerin toplanması için derbent ve hanların tamiri ve tesisi ile iskân çalışmaları bakımından yeni kasabalar kurulmasında Nevşehir'in önemli bir yere sahip olduğu gözlenmektedir. III. Ahmet devrinde sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın doğduğu yer olan Muşkara'ya 1131(milâdi 1718/19) tarihinden itibaren cami, medrese, mektep, kütüphane, imâret, han, hamam, çeşme ve dükkanlar yaptırarak bunlara vakıflar tesis etmesi ve adının Nevşehir'e çevrilerek kaza yapılması çevredeki konar göçer Türkmen aşiretlerinin de kaderini değiştirmiştir.<sup>12</sup>

İmar faaliyetleriyle birlikte mamur hale gelen kasabanın nüfusunun artırılması için de bazı teşebbüslerde bulunulmuştur. Damat İbrahim Paşa'nın iskân politikası neticesinde H. 1140 (1727), 1141 (1728), 1142 (1729) tarihli fermanlar ile yörede bulunan Boynuinceli Türkmenlerine tabi bazı aşiretlerle birlikte Heriklilerden de 107 hanenin kendi adını verdikleri Nevşehir merkezindeki Herikli (mahalli söyleyişle Helikli) mahallesine yerleştirildikleri tespit edilmiştir.<sup>13</sup>

Şehir içine yerleştirilenler diğer Türkmen cemaatlerinde de olduğu gibi bunların varlıklı (zi-kudret) olanlarıdır. Ev yapmağa gücü yetmeyenler (fakirü'l-hâl olanlar) veya hayvancılık ve ekincilikle uğraşmak isteyenler ise merkezin dışındaki boş, otlu, sulu ve harap köylere iskân edilmişlerdir. Bunlar daha çok, Eyüp-ili ilçesi

<sup>11</sup> Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime Arşivi KKA Vakf-ı Cedit 122, sayfa 122 eski no:2120 اويماتق حركلو تابع بويى اينجه لو ; Korkmaz, Zeynep, *A.g.e.*, s. 21.

<sup>12</sup> Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul, 1930, s. 173-176; Korkmaz, Zeynep, *a.g.e.*, s. 9, 24-25.

<sup>13</sup> Nevşehir'e yerleştirilen Türkmen aşiretleri şunlardır: Salarlu Kebir'den 102 ev, Salurlu Küçük'ten 106 ev, Boynuinceli'den 98 ev, Kurt Mihmatlı'den 72 ev, Horasanlı'dan 22 ev, Bekdik'ten 79 ev, **Herikli**'den 107 ev, Kütüklü'den 35 ev, Dumanlı'dan 127 ev, Karaca Kürt'ten 59 ev, Delüler'den 29 ev, Savcılı'dan 174 ev, Kurtulu'dan 43 ev, Hacı Ahmetli'den 60 ev, Kursulu'dan 40 ev, Kurutlu'dan 40 ev, Ada Kurutlusu'dan 65 ev(Bkz. Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 21, 24).



ile Kırşehir sancağının Süleymanlı ilçesindeki İbrahim Paşa vakfından olan boş ören yerlerine oturtulmuşlardır. Şimdiki Ertaş yaylası da bunlara yaylak ve ekinlik olarak verilmiştir. Ayrıca, Gülşehir'in ilk iskânında da Heriklilere mensup aileler görülmektedir.<sup>14</sup>

### b. Herikli Türkmenlerinin Bugünkü Durumları

Nevşehir dışına iskân edilen Herikliler, bugün Kızılırmak'ın yay yaptığı alanda halk arasında “*Irmak Bucağı*” köyleri diye bilinen Gülşehir ilçesine bağlı *Yüksekli*, *Şahinler* (eski adı *Kırıklı*), *Yeşilyurt* (eski adı *Sığırlı*), *Karahüyük*, *Yeşilli* (eski adı *Kazıklı*), *Hacılar*, ile Hacıbektaş İlçesine bağlı olan *Karaburç* ile *Karaburna* adlı sekiz köyde sakinlerdir. Herikli Türkmenlerin bir kısmı ise kuzeye doğru yönelmişler, Malya Düzlüğü yakınlarında yine sekiz köy olarak yurt tutmuşlardır. Bu köylerden *Köşektaş*, *Kızılağaç*, *Kayaltı* (Hacıbektaş İlçesine) *Abdi*<sup>15</sup>, *Cağsak*, *Boğaziçi* (eski adı *Karayanalak*), *Gerce* ve *Kalecik* ise Kozaklı ilçesine bağlıdır.<sup>16</sup> Bu satırların yazarının da mensubu olduğu Herikli Türkmenleri, çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla geçimlerini temin ederlerdi. Küçükbaş hayvancılık, özellikle koyun yetiştiriciliği 1970’li yıllara kadar önemli bir geçim kaynağıydı. Ancak yurt dışına işçi olarak gitme, hızlı şehirleşme ve genç nüfusun başka iş alanlarına yönelmesi, tarım ve hayvancılığın etkili bir geçim kaynağı olarak devamını zorlaştırmıştır. Tamamı sünnî olan bu köylerin ahalisinin bir kısmı Kayseri, Nevşehir ve

<sup>14</sup> Korkmaz, Zeynep, a.g.e. s. 20. Gündüz, Tufan, XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda *Danışmendli Türkmenleri*, İstanbul, 2005, s. 103.

<sup>15</sup> Sözlü kaynaklara göre bu köy, Herikli Türkmenlerinden Abdi Ağa adlı biri tarafından Kozaklı ilçesine bağlı aynı adı taşıyan köyün yakınındaki Aşağıçeşme mevkinde kurulmuştur. Bu satırların yazarının doğum yeri olan Abdi köyündeki ahali toprağa iskâna rağmen XX. yüzyıl başlarına kadar yaylak-kışlak hayatını devam ettirmiş; çok uzak olmamakla birlikte yazları, nispeten yüksek, sulak ve otluk *Obadağınan* ve *Develerarkacı* mevkinde geçirmiş, güz mevsiminden yaz başlarına kadar ise asıl köy merkezinde kışlamışlardır.

<sup>16</sup> Zeynep Korkmaz, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları* adlı kitabında *İmran*, *Aylı ve Halaka* (Dört Yol) köylerini de *Herikli* olarak göstermiştir. Ancak söz konusu köyler *Herikli* değil, *Kızıl Koyunlu* Türkmen aşiretine mensuptur.

Kırşehir gibi civar iller ile bir kısmı da Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlere göç etmişlerdir.

Nevşehir merkezindeki Herikli Mahallesi 800 hane kadardır. Şehirdeki büyük mahallelerden biri olduğundan bugün söz konusu mahalle *Yirmi Temmuz*, *Hacı Rüştü* ve *Herikli* mahallelerine bölünmüştür.<sup>17</sup>

Cevdet Türkay'ın envanter niteliğindeki eserinde *Heriklilerin* Anadolu'da Kırşehir, Karaman, Konya, Sis, Aksaray, Kayseri, Malatya, Bozok, Kütahya, Aydın, Halep, Adana, Sivas Sancakları, Hacıbektaş Kazası (Aksaray Sancağı), Danişmendli Kazası, Tokat Kazası (Sivas Sancağı), Nevşehir Kazası (Niğde Sancağı), İzmir Kazası (Sığla Sancağı), Yenişehir-i Aydın Kazası (Aydın Sancağı), Tekfurdağı Kazası (Çirmen Sancağı) kadar geniş bir alana yayıldığı kaydedilmişse de<sup>18</sup> bu husus arşiv vesikalarıyla teyide muhtaçtır.

Herikli Türkmenlerinin Anadolu'da pek çok yer adında da izlerinin yaşadığına tanık olmaktadır. Meselâ **Herikli**: Sivas merkez köyü; Ankara Keskin; **Herek**: Gümüşhane-Torul; **Hereke**: Tekirdağ Malkara, İzmir-Seferihisar; Kocaeli-Gebze; Bursa-Orhaneli; **Hereközü**: Ordu-Mesudiye'de muhtelif yer adı olarak yaşamaktadır.<sup>19</sup>

### c. Herikli Kelimesinin Etimolojisi

İlk defa XVII. yüzyıl kaynaklarında rastladığımız önceleri konar-göçer, daha sonra bütünüyle yerleşik hayata geçen bu Türkmen topluluğunun adı nereden gelmektedir? Aşiret ve oymakların ad almaları hususuyla ilgili olarak tarihî belgeler tarandığında bir kısım bilgilere rastlamak mümkündür. Ancak bu bilgiler yetersizdir. Bilindiği üzere Türkmen aşiretleri, boy beyi, kethüda adı, soylarının adı, yaşadıkları yerlerin adı, iktisadî faaliyet

<sup>17</sup> Memişoğlu, Ragıp, "Boynuinceli Türkmenleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı:100, Şubat 1996, s. 153.

<sup>18</sup> Türkay, Cevdet, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul, 1979, 417.

<sup>19</sup> *Köylerimiz*, Dahiliye Vekâleti, Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, İstanbul, 1933, s. 653.

ve bunun sonucu olarak besledikleri hayvanlar veya tarıma ait faaliyetleri gibi pek çok sebebe dayalı olarak ad almaktadırlar.<sup>20</sup>

*Herikli* kelimesinin kökeni için düşünülebilecek muhtemel kelime ve kelime kökleri içinde ikisi ön plâna çıkmaktadır. Bunlar, dilimizin en eski dönemi olan Orhon Türkçesi yadigârlarından başlayarak rastladığımız *er-* ve *ör-* fiilleridir. Her iki fiil de Türk dilinin tarihî ve yaşayan lehçelerinde çok geniş türevlere sahiptir. Bunlardan birincisi olan *er-* fiiline Göktürk harfli metinlerinde “Temir қапıғқа теги еrtimіз/Demir kapıya kadar eriştik, takip ettik” şeklinde rastlamaktayız.<sup>21</sup> *Divanü Lûgati't-Türk*'te ise *er-* kelimesi olmak ve imek karşılığındadır. Divanda *er-* tabanına dayanan ve başta *h-* türemesiyle (*h*)*erikli* kelimesinin kendisinden geldiğini düşünebileceğimiz başka bir kelime *erük*'tür. Bu sözün iki anlamı kaydedilmiştir. Bunlar, “şeftali, kaysı, erik gibi meyvalara verilen genel ad” ile “kendisiyle deri sepelenen nesne veya bir alet” olarak gösterilmiştir. Ayrıca Kaşgarlı Mahmud'un sözlüğünde *er-* kelimesinin başka türevleri de bulunmaktadır. Meselâ, bunlardan *erk* kelimesinin “saltanat, sözü ve buyruğu geçerli; kudret, iktidar, gücü yeterli” anlamları dikkat çekmektedir.<sup>22</sup> Herikli kelimesi için *er-* kökünden *er-ü-k>* *er-i-k>**er-i-k-li >*(*h*)*erikli* veya *erik/erük* tabanından isimden isim yapma ekiyle *er-ü-k>* *er-i-k>**er-i-k-li >*(*h*)*erikli* biçiminde bir gelişim ileri sürülebilir. Hatta aynı kökle

<sup>20</sup> Türkmen aşiretleri şu esaslara göre ad almışlardır: *Boy beyi*: Halep Türkmenleri arasından *İnal-oğlu* Hamza Bey'den *İnallı Boyu* ve yine 1520 yılında Halep Türkmenleri arasında bulunan Gündüz-oğlu İbrahim Bey adından *Gündüzlü Boyu*; *soy adları*: *Avsar*, *Salur*, *Eymir* vs; *kethüda adı* Halep Türkmenleri içindeki 1552-1570 tarihleri arasında zikredilen İsa Hacı-oğlu Veli Kethüda idaresindeki camaat daha sonra *İsa-Hacılı* adıyla; *yaşadıkları yerlere göre*: *Naldöken Yörükleri*, *Kocacık Yörükleri*, *Halep Türkmenleri*, *Cemele Yörükleri* vb. gibi adlarla anılmışlardır(Şahin, İlhan, “Osmanlı Devrinde Konar-Göçer Aşiretlerin İsim Almalarına Dair Bazı Mülâhazalar” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Sayısı*, İstanbul, 1987 s. 195-208).

<sup>21</sup> Orkun, Hüseyin Namık, *Eski Türk Yazıtları*, Ankara, 1986, s.114; *Древнетюркский Словарь*, Ленинград, 1969, s, 175.

<sup>22</sup> Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgati't-Türk*. Besim Atalay Tercemesi I. cilt, Ankara, 1940, s. 70.

ilgili olan erk sözünden erk> erk-lig/erk-li >(h)erkl/ (h)erikli şekli bile zayıf ihtimal de olsa akla gelebilir. Ancak bize göre Türkçenin tarihi dönemlerden itibaren bilinen söz varlığı, kelime kök ve gövdelerinin yüzyıllar içindeki anlam, ses ve şekil bakımından macerası dikkate alındığında bu Türkmen boyunun adının Eski Türkçedeki *ör-* fiilinden *ör->ör-i-k, ör-i-k-li>er-i-k-li >(h)erikli* şeklinde bir gelişimle ortaya çıktığı fikri kuvvet kazanmaktadır.

Orhon Yazıtlarında *ör-* fiiline Kültigin yazıtının batı yüzünde *kuur(ı)d(ı)n [s]og(u)d örți* (Batıda Soğdlar baş kaldırdı) biçimde kaydedilmiş ve karşılık olarak *baş kaldır*-(isyan etmek), *yükselt-*, anlamları verilmiştir.<sup>23</sup>

Divânü Lûgati't Türk'te *أَرْكُجُ örküç*: dalga; *سُوْفُ أَرْكُجُنْدِي suw örkünçlendi* anlamının yanı sıra *أَرْكُجُ örgüç*: Kadınların başlarında bulunan saç örgüsü *أَرْكُجُ örküç*: Saç ayağı karşılıkları verilmiştir.<sup>24</sup> Yine divanda “ *أَرْجُكُ örcük*: Örölmüş saç. Oğuzca bu söz *أَرْكُجُ örküç* kelimesinden çevrilmiştir” şeklinde bir açıklama yer almaktadır.<sup>25</sup> Ayrıca kelimenin *أَرْكُجُنْدِي örküçlendi*, *سُوْفُ أَرْكُجُنْدِي suw örküçlendi* =su dalgalandı”, *قِيْزُ أَرْكُجُنْدِي kız örgüçlendi* = kız örgülü saç sahibi oldu. *أَشِجُ أَرْكُجُنْدِي aşıc örküçlendi*: tencere sacayaklandı” ve *أَرْكُجُنْمَاكُ örgüçlenmek* *أَرْكُجُنْرُ örgüçlenir* şeklinde türevleri de verilmiştir.<sup>26</sup>

Zamağşeri'nin 1127-1147 tarihleri arasında yazıp Hırizmşah Atsız'a sunduğu Hırizm Türkçesi dil yadigârlarından *Muğaddimetü'l-edebe*'te yukarı anlamıyla kaydedilen *ör* kelimesinin *ör-* (yüksel-, kalk-/örö durguz, öre kal-); *örküç* (hörgüç/örküçüne mün-); *örle-* yükselmek, yukarı gitmek anlamlarında karşılıkları bulunmaktadır.<sup>27</sup>

<sup>23</sup> Tekin, Talat, *Orhon Yazıtları*, Ankara, 1988, s. 24, 165.

<sup>24</sup> Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgati't-Türk I.* cilt, Besim Atalay Tercemesi, Ankara, 1940, s. 95

<sup>25</sup> Kaşgarlı Mahmud, *a.g.e.*, s. 103.

<sup>26</sup> Kaşgarlı Mahmud, *a.g.e. I.* cilt, s. 313.

<sup>27</sup> Zamağşeri, *Muğaddimetü'l Edeb*, [Hazırlayan: Nuri Yüce], 2. bs. Ankara, 1993, s.32.

K. Grønbech'in hazırladığı Kuman Lehçesi Sözlüğü'nde *örken* kelimesinin karşılığı *urgan* olarak gösterilmiştir.<sup>28</sup>

*XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü'*nde *örü* kelimesinin kalkık, dik, yükseklik, irtifa; otlak, yayılım, mera ve yama olarak yapılan örgü olmak üzere üç ayrı anlam kazandığını görüyoruz.

Bir ucu yukarı olsa dik *örü*

Tapuna söylerven işit rû-be-ru

(Melhame-i Şemsiyye, Yazıcı Selahüddin XIV-XV.)

*Örüye* çıkmaz ahurda kaldığı

Andan ötrüdür tavar kırıldığı

(Melhame-i Şemsiyye, Yazıcı Selahüddin XIV-XV.)

*Örü* balçığı ki samansız eylerler, anınla kerpiç ve taş örerler (Camiü'l Faris , 'Farsça Türkçe Sözlük' XVII, 44)

Ayrıca, *örü durmak*: Ayağa kalkmak ayakta durmak “Kalkubanı yiğitlerim yerinizden örü turuñ(Dede Korkut, XV. yüzyıl)” ve *örü durugelmek*: Birden bire ayağa kalkmak” birkaç gün geçmiş idi ki ol defnolunmuş idi. Anın kabri üzere duâ kıldı, kabir yarılıp örü duru geldi(Leyla ve Mecnun XV.yüzyıl 174) şeklinde aynı kökten türeyen iki kelime mevcuttur.<sup>29</sup>

Tarama Sözlüğü'ndeki bir diğer kelime ise *örk*: Hayvana bağlanan ip; örgüç(örküç, örküş) hörgüç, deve hörgücü; *örken*, *örge*, *örgün*, *örkün*: urgan, ip, yular gibi *örk* tabanından türetilmiş kelimeler bulunmaktadır.<sup>30</sup>

Азербайжан Дилинин Изахли Лугәти'nde *örmek* sözü yazı ve konuşma dilinde *hörmek* şeklindedir. *hör-* kerpic, daşı müeyyen gaydada palçığa birbirine yapışdırmaq. “İkinci mertebeni *hörüb* gurtarmağ(İkinci katı örüp bitirmek)”. Yine “ip meftil, garğı vs.'ni

<sup>28</sup> Grønbech, Karl, *Kuman Lehçesi Sözlüğü*[Çeviren: Kemal Aytaç], Ankara, 1992, s. 152.

<sup>29</sup> *Tarama Sözlüğü V*, Ankara, 1971, s. 3120-3123.

<sup>30</sup> a.g.e., s. 3166-3117.

birbiri içerisine geçirerek bir şey düzeltmek “Piri kişi gaygısından oturma sebet *hörüdü*. *hörgü*: hörmeye işi “daşları müeyyen gaydada emel ederek birbirine yapıdırmağ prosesine *hörmeye* deyilir”, hörmeye tarzı, ipden gamışdan gülden vs.’den *hörlümüş şey*. *hördürmek*: başkasına hörmeye işi gördürmek: Meselâ *Gaçaç Nebi Destanı*’nda:

Gümüştän döydürerem senin nalını

Yüz gözele hödürerem yalını

Boz at, gurtar meni aman günüdür

derken kahraman, atının yelesini yüz güzel kıza ördürmektedir. Azeri Türkçesinde örülmüş kadın saçına *höruk* denilmektedir.<sup>31</sup>

Türkmen Türkçesinde *ör-* herhangi bir nesneyi örmek, yükseltmek karşılığındadır. Туркмен Дилиниң Фразеологик Сөздиги’nde *ör* tabanından geldiği anlaşılan *ör-gökden gelmek*, *örüsü giñemek*, *örüsü daramak* ve *örküni üzmek* şeklinde dört deyim bulunmaktadır. Bunlardan *ör gökden gelmek*: Beklenen fakat ortaya çıkmayan bir şey hakkında şaşırmaq; *örüsü giñemek*: Ruhunu yükseltmek, dünyasını genişlemek; *örüsü daralmak*: Ruhunu alçalmak; dünyasını daralmak; *örküni üzmek* ise güvendiğini kaybetmek, arası açılmak anlamlarına gelmektedir. “Cemal bir zattan örki üzülen yalı bolup özünü oturgıca goyberdi(Cemal bir şeyden üzölmüş gibi olup kendisini sandalyaya bırakıverdi)”.<sup>32</sup> Türkmençe sözlükte ayrıca *ör turmak*: Ayağa kalkmak; *örgün*: Derinin kabarması, döküntü; *öri*: Otlak; *örk*: Hayvanların bağlandığı ip (atları örkünden başaltmak); *örküç*: Hörgüç, dağın zirvesi(dağın örküçleri) şeklinde anlamları mevcuttur.<sup>33</sup>

Hasan Eren “*ör*: Hayvanları çayıra bağlamaya yarıyan kalın ip< *örük*

<sup>31</sup> *Азербайжан Дилинин Изахли Лүгәти*, Бақы, 1987, s. 401-403.

Azərbaycan Cumhuriyeti’nde bir mahnı(türkü)de “Edipsen bağırımı gan *hörüklü gız*/ Gitme sen munda gal *hörüklü gız*/Hörüklerin bağırma sal *hörüklü gız*” şeklinde *höruk* kelimesinin işletildiğine tanık olmaktadır.

<sup>32</sup> *Туркмен Дилиниң фразеологик Сөздиги*, Ашгабат, 1976, б. 288.

<sup>33</sup> *Туркменче-Русча Оқув Сөзлүги*, Москва, 1988, б. 252.

~Tkm örk ‘bağ’ ör- kökünden geldiği açıktır ör+(ü)k >örk’ şeklinde açıklamada bulunmuş ve Sevortyan’ın sözlüğüne de atıfta bulunmuştur.<sup>34</sup>

*Uygur Tiliniñ İzahlik Lugiti* adlı eserde *örme* sözünün herhangi bir şeyi örmek anlamının dışında “baş közidin sedika bolar digen meksette kişi beşidin öridigan pul ya ki şunıñ ornidiki nerse” ifadesinden de anlaşılacağı üzere baştan yukarıya doğru para atmak şeklinde ikinci bir anlamı bulunmaktadır. *“örme kılmak”* ئورمه قيلماق tabiri de bir kimsenin başı, gözü için sadaka vermek karşılığındadır.<sup>35</sup>

*Özbek Tilining İzahli Lugati*’nde *örmâk* fiili “ipi veya onların bir tutamını bir birine geçirerek örmek, dokumak” ve isim olarak *öraq* şeklinde kaydedilmiştir. *örlamâk* fiili ise “*tâşlarga tarmaşib, yukâriga örlap ketdi*” örneğinde olduğu gibi *yukarıya veya tepeye doğru yürümek, çıkmak* karşılığındadır. Özbek Türkçesinde *ör-* kökünden türeyen *örme*: Bir şeyi örme; *örüş*: Vurmak veya sağ örgüsü; *ürkaç*: Hörgüç, *ürkaçlanmâk*: Hörgüç gibi yukarıda olmak; *örmak*: Çul ve kilim dokunan tezgah, urlamalak: Yürümek ve yukarıya doğru tırmanmak, yapışıp çıkmak, (köterilmek) kaldırılmak; yükselip taşarak akmak. “*Tagdan su örmalagan* (dağdan su taşarak aktı)” gibi anlamları bulunmaktadır. Ayrıca, yüksek ve çok miktarda ağaçların bulunduğu yer anlamında orman kelimesi mevcuttur. Hatta vurmak karşılığındaki urmak kelimesi de Özbek Türkçesinde örmak şeklinde yazılmış ve yola urmak yolu aşmak şeklinde pek çok Türk lehçesinde bu kelime yaşımaktadır.<sup>36</sup>

*Kırgızca Rusça Sözlük’te*, *ör*: Yukarı yokuş; *örgö cür-*: Yamaca doğru yürümek, tırmanmak; “ör tartıp konuş aldık(‘yaylada’ yüksekte, yukarıdan aşağıya doğru yerleştik); “ulam bargan sayın, col *ör tartıp* attar entigip ayañday bastı(gittikçe yol dikleşip, atları nefes nefese kalarak yavaşladılar)”, “örköçü biyik ör kula (Atlar için boynu dik kula donlu at)”, *ör kökrök* tabiri ise insan için göğsü

<sup>34</sup> Eren Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara, 1999, s. 317.

<sup>35</sup> ئويغور تىلىنىك ئىزاھلىك لوغىتى بە جىن 1991 توم 5، ب. 806-809

<sup>36</sup> *Ўзбек Тилиниг Изохли Лугати*, Москва, 1981, s. 512-513.

kabaran mağrur anlamındadır. Kırgız Türkçesinde *ör-* ayrıca ip ve benzeri şeyleri örmek; *örgö*: Dügün için dikilen yurt, çadır, gerdek; *örgö tik-/örgö kötör-*:Dügün için yurt ve çadır kurmak; *ördö*:Yukarı; *örde-*:Tırmanmak; *örkö*:Bereket, bolluk, iyilik, mutluluk, hürriyet, genişlik, ferahlık; *örköndüü*:Gelişen, ilerlemiş, işi iyi giden. *örköç*: Hörgüç; *örköçtön-*:Dalgaların kabarması anlamlarındadır.<sup>37</sup>

*Kırgız Tiliniñ Tüşündürmө Sөzdügü*'nde de *ör* kelimesinin gittikçe yükselen yer; göğsü ilerde olan ve fiil olarak örmek anlamlarında kullanıldığı kaydedilmiştir.<sup>38</sup>

*Kazak Türkçesi Sөzlügü*'nde *ör* kelimesi isim olarak “yolun dik tarafı ve tuttuğu yoldan dönmeyen cesaretli kimse anlamlarındadır. Yazı ve konuşma dilinde *örge baspadı*: İlerleyerek kalkmadı; *ör kökirek*: Yöneldiği taraftan dönmeyen, hep kendi dediğini doğru sanan kimse; *öre turdu*: Hep birden yerlerinden kalktı; *öre bastı*: ilerledi, kalkındı şeklinde işletilmektedir. *ör* kökünden türeyen bu kelimenin *örbüv*: Üremek, çoğalmak, bollaşmak, ilerlemek; *örgizüv*: Ördürmek; *örbitüv*: Üretmek, bollaştırmak, çoğaltmak; *öre*: Bir şeyin büyüklüğü; *örelі*: İrice, yüksekçe, büyükçe, bolca; *ören*: Sıfat olarak, çok büyük, eşsiz ve sülale soy; *örken ösüv*:Çoğalmak, çoluk çocuk sahibi olmak veya işi iyi gitmek; *örkendetüv*: İlerletmek, kalkındırmak, geliştirmek; *örkeş*: hörgüç; *örletüv*: yükseltmek, yükseğe itmek ve yokuşa doğru sürmek; *örlenüv*: öfkelenmek, kabarmak, diklenmek; *örlik*: Diklik, cesaret; *örüv*: Örmek, ipi veya teli örmek ve evin temelini yükseltmek; *örşelendiirüv*:Hızını artırmak; *örşil*:Yöneldiği taraftan dönmeyen; *örim*:Örgü ve yeni yetişmekte olan genç gibi pek çok türevi bulunmaktadır.<sup>39</sup>

Tatar Теленөң Аңлатмалы Сузлеге adlı eserde *ör*, kökünden geldiği anlaşılan *ürkeç* ve *üre* şeklinde kelimenin iki ayrı türevine rastlanmaktadır. *ürkeç*: bazı hayvanların arkasında yağ toplanan bir veya iki tümsek ile dağ zirvesi anlamındadır. “Biznin karşıda *ürkeç*

<sup>37</sup> Юдахин, К. К., Кыргызча-Орусча Сөздүк/Киргизко-Русский Словар II, Москва, 1985, b. 99-100.

<sup>38</sup> Кыргыз Тилиниң Тушундурмө Сөздүгү, Фрунзе, 1969, б. 487.

<sup>39</sup> Kazak Türkçesi Sөzlügü [Hazırlayan: Hasan Oralıay, Nuri Yüce, Saadet Pınar], İstanbul, 1984, s. 219-221.



ürkeç küter;lggen tavlur”. *üre* ise “etli yemeklerin üstüne çıkan yağ ve kaynayıp duran yemeğin üstüne çıkan köpük” karşılığında standart dilde yaşamaktadır.<sup>40</sup>

At veya diğer hayvanları örkleme bir yere sıkıca bağlamak değil, onların normal olarak otlayacağı veya serbest hareket edebileceği bir rahatlığı sağlamaktır. Anadolu’da toprağa yapılan örkleme(bağlama) işinde de demir özek veya ağaç kazıklar toprak seviyesinden bir miktar üstte bulunduğu gibi ip de uzun tutulur. Esasen Sibirya Türklerinde atın örklenmesi yurtların önündeki özel olarak dikilmiş ağaçlara bağlanarak yapılmaktadır. Bu ağaçlar yüksektedir ve örkleme işi de yükseğe bağlamaktır. Nitekim Altay çadırları(*ayıl* veya *curt*)nın ön kısımlarında at bağlamak için dikilen ve *çakı*<sup>41</sup> adı verilen 1.5-2 metre yüksekliğinde, çapı 20 cm.’den az olmayan ve birinci metreden sonra boğumlanmış ağaçlar bulunmaktadır ki atlar buraya bağlanmaktadır.

N. A. Baskakov’un hazırladığı Ногайша-Орысша Созьлик’te *ör-* kelimesinin;

- a. kaldırma, kalkış, kaldırılma;
- b. çıkma, çıkış, tırmanma, tırmanış;
- c. ilerleme, yükseliş, yükselme, kalkınma, kalkınış;
- ç. heyecan, coşkunluk;
- d. yokuş;
- e. ayağın üst çıkıntısı;
- f. sürme, sürüp ekme;

g. uyanma, uykudan kalkma anlamları verildikten sonra “til bir bolsa is ör bolar(Gönül bir olursa iş üstün ve güzel olur)” atasözü örnek olarak verilmiştir.<sup>42</sup>

<sup>40</sup> *Татар Теленең Аңлатмалы Сузлеге III*, Казан, 1981, стр.704-705.

<sup>41</sup> Баскаков, Н. А. Тошаклова, Т. М., *Ойротско-Русский Словар*, Москва, 1947, стр. 120-121; Naskali, Emine Gürsoy-Duranlı, Muvaffak, *Altayca-Türkçe Sözlük*, Ankara, 1999, s. 69.

<sup>42</sup> Баскаков, Н. А. , *Ногайша-Орысша Созьлик*, Москва, 1963, s. 261.

Kumukça-Rusça Sözlükte *ör* kelimesinin pek çok karşılığı bulunmaktadır. **ör:** 1) Çıkış, yokuş, yumuşak meyilli sırt; 2) üst, yukarı // üst, yukarı; **örden taba:** Üstten, yukarıdan; **ördegi:** Üstteki, yukarıdaki, üstte (veya yukarıda) bulunan; üst, yukarı; örge getirilmek: yukarı (veya yukarıya, üste) çıkmak, tırmanmak; yükselmek; 3) yükseklik, boy; 4) yüksek, âli; yüce; **SSSRni ör soveti:** SSCB Yüksek Şûrası; **\*ör bolmaq:** Zafer kazanmak, galip gelmek; başarı kazanmak; **ör qulluğa göstermek:** *Birini* işte terfi ettirmek; yüksek bir göreve terfi ettirmek; **ör muratlar:** Yüce amaçlar. [**örde:** yukarda. K.K. b kz. **üst, yoğarı**].

**örçügüw:** Örçükmek'ten işis.

**örçükdürmek:** Örçükmek'ten geçişli fiil. 1) şiddetlendirmek, gerginleştirmek (mesela, davranış, muamele, tavır ve hareketleri); 2) sinirlendirmek, kızdırmak, öfkelenlendirmek, hiddetlendirmek; hırçınlaştırmak.

**örçükmek:** 1) gerginleşmek, çok gergin hale gelmek; **olanı aralığı örçükgen:** Onların arası gerginleşti; 2) sinirlenmek, kızmak, öfkelenmek, hiddetlenmek; 3) mecaz anlamda yanmak, tutuşup yanmak; **qazabı örçükmek:** hiddet içinde yanmak.

**örçümem:** 1) şiddetlenmek, had bir devreye girmek (hastalık hak.); 2) b kz. **örçükmek.**

**örçütme:** b kz. Örçükdürmek.

**ördek:** ördek // ördek -(s)i; **ördek yımirtqa:** ördek yumurtası; **erkek ördek:** Erkek ördek.

**öreçe:** (Araba karoserinde yan tahtalara tutturulan) Uzunlamasına kiriş, sırık.

**örkeç:** Hörgüç (devede).

**örlemdirmek:** Örlenmek'ten geçişli fiil. 1) yukarı tırmandırmak, yukarı çıkarmak; 2) yükseltmek, ilerletmek, terfi ettirmek, vazifesini yükseltmek, daha yüksek bir aşamaya aktarmak (memuriyette, görevde); **\*darajağa örlemdirmek:** mat. [msl. üçüncü] kuvvete yükseltmek.

**örlemdmek:** 1) Yukarı tırmanmak, yukarı çıkmak, tırmanarak çıkmak; **tawğa örlemdmek:** Dağa tırmanmak; **terekge örlemdmek:**

Ağaca tırmanmak; 2) Yükselmek, ilerlemek, terfi etmek (memuriyette, görevde).

**örlü:** Yokuşlu, çıkışlı; yokuşu olan, çıkışı olan; dağlık, arızalı.

**örlü- xırlı:**Düz olmayan, düzgün olmayan, pürüzlü, pürtüklü.

**örlük:** 1) Yükseklik; 2) Zafer, galibiyet; başarı, muvaffakiyet; **örlüknü almaq:**Zafer kazanmak, galip gelmek; başarı kazanmak; 3) Yüksek sosyal (veya içtimaî, toplumsal) durum.

**örnek:** 1) Örnek, misâl; **örnek bolmaq:** Örmek olmak; 2) fidan, sürgün, filiz (??den boy süren); 3) geçen yıl içinde dökülen tohumlardan boy süren bitki.

**örtten:** Alev (hafif tutuşmuş, yanmış madde); **örtenni içinde:** Alev içinde, ateşler içinde.

**örüm I:** 1) Yeni yetme; örüm yaş: (Rus, otrok ?); 2) filiz, sürgün; **talmı yaş örümleri:** Kavağın genç sürgünleri. [**örüm çaq:** KRYSY. (Atam) **Örüm çağına yetişgende, temirçini kasbusun tanqlağan.** Tançolpan-ş, 243; **Kış qara lepekisi yüzüm salqınğa oşap, mangalayına tögüle. Şo onu örüm yaşğa oşata.** (G. G. 5)]<sup>3</sup>

**örüm II:** Ağızlarda 1) çelenk; **gülden örüm eşmek:** gülden çelenk örmek; 2) (sarmısak, soğan, v.b. saplarından örülmüş) bağlam.

**örüş:** Mera, otlak; **ol örüşden qaytdı:** O meradan döndü.

Altay Türkçesinde *öre turmak*, ayağa kalkmak, *ör-*:Sarılmak, *örö:*Yukarı, ileri; *örö cür-* yukarı git-; *Örö otur-* ileride otur-; “*örö köröt, tömön köröt elçilerin saktap ençikpeyt*(yukarı bakıyor, aşağıya bakıyor, sabırsızlıkla elçilerin sözünü bekliyordu.) *örögi:* Üsteki üste bulunan; *örö cacımdı siler kıskartıgar*(ömrümü, uzun olacak yaşımı kısaltınız)”<sup>43</sup>

Öзөккө жааган сүт карды *Vadiye yağın süt gibi karı*

Өксөп чыккан күн билер. *Doğan güneş bilir.*

Өрө жашту бойысты *Yaşayacağımız yaş(ilerdeki)*

<sup>43</sup> Naskali, Emine Gürsoy-Duranlı, Muvaffak, a.g.e., .s. 144.

Öröги кудай ол билер.	<i>Yukarıdaki tanrı bilir.</i>
Öзөк жерде кар жаза,	<i>Vadiye kar yağsa,</i>
Өксөп чыккан күн билер.	<i>Doğan güneş bilir.</i>
Өзөтөнин салымын	<i>Yaratılmışın kaderini</i>
Өрө турган көк билер.	<i>Yukarıdaki gök Tanrı bilir.</i> <sup>44</sup>

şeklinde *örö* kelimesinin buradaki alkış sözlerde de ifade edildiği gibi yukarı anlamı bulunmaktadır. Ayrıca *örömö*, sütün üstünde toplanan kaymak; *örgö* dikilmiş, yükseltilmiş bina anlamın da *saray*; *öörkөş* yine kabarmak anlamında *hiddet*, *öfke*, *kızma*, *sinirlenme*; *örkөş*, deve hörgüücü gibi karşılıklarına rastlamaktayız.<sup>45</sup>

Altay Türkleri'nde *örökön* kelimesi yaşlı adam, yaşlı ileri; idol veya töz anlamlarına gelmektedir.<sup>46</sup> Altay Türklerinde yüksek dikilmiş, inşa edilmiş anlamındaki *örgö* kelimesi aynı zamanda saray karşılığıdır.

Altay Türkçesinin *Aladağ Ağızları Sözlüğü*'nde “Çalışmandı örö tayınıp parıp catkanıbis.” *Çoluşman ırmağından yukarı doğru gittik.*; “Prastı örö turgan pir ayılga keldibis”. *Mras ırmağının yukarisındaki bir eve geldik.*; “Örö turgan cayaçı” *Yukarıda duran yaratıcı*; “Kuday örö bolzo, közi tömön” *Tanrı yukarıda da olsa gözü aşağıya bakar.* Veya güneş için *yükselmek*, *doğmak* anlamına gelen *örle-örölö-fiilleriyle* yukarıdaki Gök Tanrıya sunulan *kurban/kurbanlık* manasına gelen *örögi* kelimesi ve bunlara benzer birçok örnekler kelimenin yukarı ve üst anlamlarını açıkça göstermektedir.<sup>47</sup>

Hakas Türkçesinde *öör* yılkı; *ööre*; yüksek. *öörle-* yüksel- “kün öörlenip sıxtı (güneş yükselerek çıktı)”. *öörçilig* neşeli çoşkulu

<sup>44</sup> Укачина К.Е., Ямаева Е.Е., *Алтай Алкыштар*, Горно-Алтайск, 1993, б.16-17.

<sup>45</sup> Баскаков, Н.А.-Тошакова, Т.М., *a.g.e.*, s. 120.

<sup>46</sup> Naskali, Emine Gürsoy-Duranlı, Muvaffak, *Altayca-Türkçe Sözlük*, Ankara, 1999, s. 144.

<sup>47</sup> *Словар Алтайского и Аладагского Наречий Тюркских Языка*, Казан, 1870, стр. 230-231.

*öreken* baba-anne, nine, *ör* at sürüsü, yılık; *örge salza kistebes*, *ölenge sayza ottabaz*; *örge çatı* gibi karşılıkları verilmiştir.<sup>48</sup>

Yuriy Vasiliyev'in hazırladığı *Türkçe-Sahaca Sözlük*'te *örö kötöx-*: kalkındır-; *örö taxsı*: tırmanma; *ürdet-*: yükselt- kelimeleri bulunmaktadır.<sup>49</sup>

Türkçenin Etimolojik Sözlüğü içinde *ör-* ve *ör* sözüyle ilgili geniş olarak ilk defa Martti Räsänen durmuştur. Çağatayca kazık, sütün anlamına gelen *ör-* tabanından çıkan *örä* kelimesi Türkmen Türkçesinde uzak ve yüksekteki karakollara yerleştirilmiş nöbetçi manası bulunduğuna işaret ederek *ör-* kelimesinden türeyen farklı lehçelerdeki *ör-*, *inşaat yap-* gibi fiillerin yanı sıra *iğ*, *bobin* gibi isim olan diğer örneklere de temas etmiştir.<sup>50</sup>

Sevortyan (Севортян, Э. В.), *Этимологическая Словар Туркских Языков, Общeturкские и межтуркские Основы на гласные*, adlı eserinde Räsänen'in *ör-* ve *ör* sözünün kökeni ve türevlerinin tamamını eserine taşıdıktan başka çok geniş yorum, açıklama ve ilâvelerde bulunmuştur. Ona göre, *ör* isim olarak üst; yokuş; taht; paravan, yar gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Fiil olarak ise *yükselmek*, *aylada dağılmak* (mal için), *filiz vermek*, gibi pek çok karşılığı bulunmaktadır.

Sevortyan' a göre *ö:r/ör-*kökü Türk ve Moğol dilleri için ortaktır. Bu kök, Moğolca *өрүйеи-/ёрвийх~өрүйеи/ёрвийх*"dik durmak(saç gibi)", "diken olmak" tüyleri diken diken olmak(hayvan için)şeklindeki kelimelerle karşılaştırılabilir. *Örü-/örü-* Tuva; bu türe diğer lehçelerdeki *öre* de dâhildir. *Öreke*(yün eğirme aleti) ve belki *öre*, Türkiye Türkçesinin ağızlarında *öreme* "duvar"(harçsız yapılmış duvar Dsf. Tuva Türkçesinde *örege'*deki gibi çadırdaki bacanın keçe örtüsü anlamında *örö-* Lob Nor ağızında (örjögüç makara, *sopa* üzerindeki *bobin* (kumaş dokumasında kullanılan sopa üzerindeki bobin) karşılığındadır.

<sup>48</sup> Баскаков, Н.А.-Инкижеково-Грекл, А.И., *Хакасско-Русский Словарь*, Москва, 1953, стр. 136.

<sup>49</sup> Vasiliyev, Yuriy, *Türkçe-Sahaca Sözlük*, Ankara, 1995, s. 140, 241, 309.

<sup>50</sup> Räsänen, Martti, *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen*, Helsinki, 1969, s. 374-375.

Ör- tabanından türeyen *örge*, *örgin* ve *örük* kelimeleriyle ilgili olarak tarihî Türk yazı dilleri ve yaşayan Türk lehçelerindeki Severtyan şu farklı anlamları da kaydetmiştir:

I. *örge* kelimesi *kuy-* fiiliyle *örge kuy-* şeklinde temel atmak.

II. *örük*, zengin çadırı, kahraman çadırı, büyük ev, malikane, saray gibi anlamlarda da kullanılmaktadır. Ayrıca *örük*, yer yüksekliği, ortasına çadır direği konulan yer; yükseklik ve yokuş gibi manalara da gelmektedir. Bu kelimeyi Tatar Türkçesindeki *örge kuy-temel atmakla* karşılaştırınız. *Örük*, Türkmen Yomut ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında nikâhtan ve düğünden sonra yapılmış mahsus oda, gerdeğe denilmektedir. Yenisey ve Altay ağzlarında kelimenin saray ve ibadethane karşılığı da vardır. Lob-Nor ağzında *taht*, Sibiryâ Türk ağzlarında *konak* ve *güneş için yükselmek* gibi manaları da dikkati çekmektedir.<sup>51</sup>

Gerard Clauson'un etimolojik sözlüğünde *örkle-* (isimden türemiş fiil); 'atı ve saireyi' bağlamak; XX. yüzyıl Anadolu Ağzlarında *ökle-/ örekle-/örkle-/örükle-/ürükle-* (Söz Derleme Dergisi 1066 vs). Bu şekillerin bir kısmı Kuzeydoğu Teleüt Türkçesinde *örö:lo*; Kırgız Türkçesinde aynı anlama gelmekte; Kazak Türkçesindeki *örele-* muhtemelen <*örükten* türemiştir. Hakas Türkçesinde *ol atıg örklerdi*; Ol atı kazıkla ve uzun iple bağladı (Kaşgarlı III 443) (*örkle:r, örkle:me:k*) Kutadgu Bilig'te "Akıllı beg ülkesini düşünür *yağı boynı yançtı üze örkledi* Düşman boynunu ezdi ve onu bağladı. Fergana nüshasında ikledi(çiğnedi) diye okunuyor veya irkledi biçimi daha anlamdır. Muhtemelen doğru okunuşu da bu değildir. Örken-, bağlan- datifle kullanılır. Osmanlı Türkçesi 16. yüzyılda *örkle*, Tamıklarıyla Tarama Sözlüğü II, IV 756, 629)<sup>52</sup>.

*Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*'nde bu sözün pek çok türevi bulunmaktadır. Anadolu ağzlarında *hörüi/hörük* sözü İstanbul-Eyüp ve Van-Erçiş'te saç örgüsü; Balıkesir-Yeniköy'de at ve eşek gibi hayvanların ayaklarını bağlamaya yarayan araç; Tokat,

<sup>51</sup> Severtjan, Э. В., *Этимологическая Словар Тюркских Языков, Общeturкские и межтюркские Основы на гласные*, Москва, 1989, стр. 542-545.

<sup>52</sup> Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford, 1972, p. 226-227.

Ezine, Şarkışla, Merzifon, Ankara’da *höyük* anlamında kullanılmaktadır. Yazı dilinde olduğu gibi Denizli-Çal Yukarıseyit, Sakarya-Akyazı, Niğde-Bor, Nevşehir-Avanos ve pek çok yörede *höyük*, *hörük*, *höyyük*, *hürük* toprak yığını ve tepeciklerin genel adıdır. Parsa-İzmir, Şile-İstanbul, Merzifon ve Sivas’ta bostan ya da dağ tepelerinde hayvanları ürktmek için yapılan tepeliğe de *höyük* denilmektedir. Şihlar-Ulubey, Çamova Divriği-Sivas’ta *höyüklemek* küçük tepeler üzerinde çevreyi seyretmek; Çanılı Ayaş-Ankara’da *höyüklemek* taşları üst üste yığmak anlamlarında fiil olarak işletilmektedir. Davulku Hekimhan-Muş’da dağ ve tepelerin yüksek yerlerindeki düzlüklere *höyke* adı verilmektedir. Tokat, Sungurlu-Çorum, Merzifon ve köyleri ile Amasya, Tokat ve köylerinde *hörüklemek* tepelime doldurmak, yığmak; *hörüklü* ise Sivrihisar, Tokat, Mecitözü-Çorum, Sorgun-Yozgat’ta “çok dolu, yığılı” karşılığındadır. Bekilli-Çal, Çöplü Çivril-Denizli’de *hörül* kalın pamuk ipliği anlamına gelirken; *hörüyh* sözüne Iğdır’da *ip* anlamı verilmektedir. Ayrıca Talas-Kayseri’de *hörüm* yolunmuş mercimek, nohut, burçak gibi ürünlerden yapılan yığımlara için kullanılmaktadır.<sup>53</sup> Hatta “Dünya yansa bir *horum* otu yanmamak” deyimindeki *horum* sözü de bize göre ör- kökünden gelmektedir. İçel-Silifke’de *hörülük* gırtlak karşılığındadır. Güney Anadolu Türkmenleri arasında gırtlığa basılarak söylenen ezgilere de *hörlü/höllü* denilmektedir. Derleme Sözlüğünde *herg/herk/herik/hirk/hirek* sözü “sürülüp nadasa bırakılan tarlaya karşılık olarak gösterilmiştir.”<sup>54</sup> *Herk etmek* ise tarlayı sürüp dinlenmeye bırakmak anlamındadır. *Herg etme* işinde toprağın kazılıp kabartılması, ilk şeklinden daha yüksek bir hal alması söz konusudur. Herikli Türkmenlerinin yoğun olarak yaşadığı Orta Anadolu’dan derlenen bir anonim şiirde

Parka varır birikirler  
Zengin gibi görükürler

Biribirine herikirler  
Vay şunların, vay haline!

şeklinde ikinci mısradan geçen “*herik-*” sözü *kabarmak*, *övünmek*, *şişmek* anlamındadır. Ayrıca Derleme Sözlüğü’nde Kozan-Adana’da

<sup>53</sup> Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VII, 2. bs. Ankara, 1993, s. 2436.

<sup>54</sup> a.g.e., s. 2345.

kabartılmış yünden yapılmış külâh, kalpak, başlığa *herkenek* denildiği de belirtilmiştir.<sup>55</sup>

Sonuç olarak, *Herikli* Türkmen aşiretinin adının Eski Türkçedeki *yüksel-* anlamındaki *ör-* fiilinin *ör-i (k)* yüksek; *örük+li* yüksekli şeklinin Anadolu ağızlarındaki bölük> bölük> belik örneğinde olduğu gibi *erikli* biçiminde düzleştiğini ve söz başındaki *h-* sesinin ise Gerhard Doerfer, Osman Nedim Tuna gibi bazı dil bilginlerince Ana Türkçenin aslî sesi olduğu, bazılarına göre ise türeme (protez) bir ses olduğunu söyleyebiliriz.<sup>56</sup> Nitekim Derleme Sözlüğünde *herik* kelimesinin *çakıl taşı, sürülmüş tarla* anlamlarının yanı sıra Muğla'da *uzun kuyruklu bir koyun* adı olarak da kaydedilmiştir.<sup>57</sup> Anadolu'nun bir kısım yörelerinde ve bilhassa Orta Anadolu'da kulakları küçük, kuyruğu uzun olan bu cins koyunlara *hörüük koyun* da denilmektedir. Ayrıca, Türkmenistan'daki Karakurum çölünde yaşayan âşık/bağşı çobanlar arasında söylenen yine anonim bir şürde:

“Bakyanımız gara *herik* Beslediğimiz kara *herik*(koyun)  
Övez Kul'a semizi gerek” Ayvaz Kulu'ya semizi gerek”

şeklinde geçen *herik* sözü tıpkı bu adla anılan Orta Anadolu Türkmenlerinde olduğu gibi bir koyun cinsini karşılamaktadır.

Bütün bunlara rağmen bir Türkmen aşiretine ad olan, *Herikli* kelimesinin Divanü Lûgati't-Türk'te “şeftali, kaysı, erik gibi meyvalara verilen genel ad” olarak tanımlanan *erük*, *erük+lü*>*erik+li* sözünün baştaki *h-* türemesiyle *herikli* biçiminden

<sup>55</sup> a.g.e., s. 2346.

<sup>56</sup> Ana Altay dilindeki \**p-* sesinin Ana Türkçedeki karşılığı *h-* olarak kabul edilmektedir (Bkz Doerfer, Gerhard, “Bemerkungen zur Methodik der Türkischen Lautlehre” *OLZ(Orientalische Literaturzeitung)* LXVI, 7/8, Juli/Agust, 1971, s. 326-344). Bugün kelime başındaki \**h-* sesi Halaç lehçesinde düzenli olarak *h-*, Çuvaşça'da *s-* Altay Teleüt lehçesinde *d-* diğer diğer Türk lehçelerden ise *y--ø*, şeklinde varlığını sürdürmektedir(bkz. Gülsevin, Güner, “Türk Dilinde Kelime Baş Ünsüzü Üzerine” *TDAY Belleten* 1987, Ankara, 1992, s. 180; Gerard Doerfer, “Materialen zu tür h-(II)”, *UAb* Nf. band:2 (1982), s. 138-163).

<sup>57</sup> *khörüük koyun*; kulakları küçük, kuyruğu uzun bir koyun cinsidir. Muğla'da uzun kuyruklu bir cins koyuna *herik* adı verilmektedir(Bkz. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VII*, 2. bs. Ankara, 1993, s. 2345).



geldiği düşünülebilir mi? Herikli Türkmenleri XVIII. yüzyıla kadar konar göçer hayat tarzını sürdürmekte ve bağ bahçe tarımından ziyade ekonomisi bütünüyle küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine dayanmaktadır. Ayrıca, Nevşehir'in Kozaklı ilçesinde *Heriklilere* komşu köylerde yaşayan iki Türkmen aşiretinin adının da koyunla ilgili olması ve *Ağcakoyunlu* ile *Kızıl Koyunlu* şeklinde anılması dikkat çekicidir. Dolayısıyla bu adın erük+li/(h)erik+li şeklinde meyva isminden gelmesini uzak ihtimal olarak görüyoruz. Keza *Pürnek*, *Karaman*, *Kara Koyunlu*, *Bozkoyunlu* gibi Türkmen aşiretleri de koyunla ilgili isimler taşımaktadır. Ayrıca, *Karakeçili*, *Kızılkeçili*, *Akkeçili*, *Sarkeçili*, *Alayuntlu* aşiretleri de besledikleri hayvanların türü ve renginden ad almışlardır. Bu verilerin ışığında XVI. yüzyıldan bu yana tarihî ve sözlü kaynaklarda *Herikli* diye anılan bu Türkmen topluluğunun adının Orhon Türkçesinde karşılaştığımız *ör-* fiilinden *ör-i-k* biçimine *-lı* ekinin getirilmesiyle (ör-> ör-i-k, ör-i-k-li>er-i-k-li>(h)erikli) türemiş bir ad olduğu kanaatindeyiz.

## KAYNAKLAR

- Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul, 1930, s. 173-176.
- Азербайжан Дилинин Изахли Лугәти*, Бакы, 1987.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri (BA TD), sene: 930 hicrî (milâdî 1524), Nu: 450 s. 915.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri (BA TD), sene: 932 hicrî (milâdî 1526), Nu: 969.
- Баскаков, Н. А., *Ногайиша-Орысша Соьзлик*, Москва, 1963.
- Баскаков, Н.А.-Инкижеково-Грекл, А.И., *Хакасско-Русский Словарь*, Москва, 1953.
- Баскаков, Н. А. Тоцакова, Т. М., *Ойротско-Русский Словар*, Москва, 1947.
- Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford, 1972.
- Doerfer, Gerhard, “Bemerkungen zur Methodik der Türkischen Lautlehre” *OLZ(Orientalische Literaturzeitung)* LXVI, 7/8, Juli/Agust, 1971, s. 326-344.
- \_\_\_\_\_, “Materialen zu tür h-(II),” *UAJb* Nf. band:2 (1982) , s. 138-163.
- Divan-ı Hümayun Baş Muhasebe Kalemî Defterleri D.BŞM- Nu: 197, 207; .
- Eren Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara, 1999.
- Grønbech, Karl, *Kuman Lehçesi Sözlüğü*[Çeviren: Kemal Aytaç], Ankara, 1992.
- Gülsevin, Gürer, “Türk Dilinde Kelime Baş Ünsüzü Üzerine” *TDAY Belleten* 1987, Ankara, 1992 s. 173-200.
- Gündüz, Tufan, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri “Bozulus Türkmenleri 1540-1640”*, Ankara 1997.
- \_\_\_\_\_, “XVI. Yüzyıl Sonlarında Kayseri Havalisinde Dolaşan Danişmendli Türkmenlerine Dair Gözlemler” *Yeni Türkiye*, Ankara, 2002, Cilt: III, Sayı:44.
- \_\_\_\_\_, “XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Danişmendli Türkmenleri, İstanbul, 2005.

- Halaçoğlu, Yusuf, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, 2. bs. Ankara, 1997.
- Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgati't-Türk*. Besim Atalay Tercemesi, I. Cilt, Ankara, 1940.
- Kazak Türkçesi Sözlüğü*[Hazırlayan: Hasan Oraltay, Nuri Yüce, Saadet Pınar], İstanbul, 1984.
- Кыргыз Тилинин Тушундурмө Сөздугу, Фрунзе, 1969.
- Korkmaz, Zeynep, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları I*. Cilt: 2. bs. Ankara, 1977.
- Köylerimiz*, Dâhiliye Vekâleti, Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, İstanbul, 1933.
- Maliyeden Müdevver Defter MAD- nu: 7574, sene 1112 (1701), s. 76, 84, 85, 86.
- Maliyeden Müdevver Defter MAD- Nu: 5910.
- Memişoğlu, Ragıp, “Boynuncelü Türkmenleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı:100, İstanbul, Şubat 1996.
- Naskali, Emine Gürsoy-Duranlı, Muvaffak, *Altayca Türkçe Sözlük*, Ankara, 1999, s. 144.
- Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul, 1987, s. 43, 71, 111.
- Orkun, Hüseyin Namık, *Eski Türk Yazıtları*, Ankara 1986, s. 114.
- Древнетюрский Словарь*, Ленинград, 1969, s. 175.
- Räsänen, Martti, *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen*, Helsinki, 1969.
- Севортян, Э. В., *Этимологическая Словар Тюркских Языков, Общетюркские и межтюркские Основы на гласные.*, Москва, 1989.
- Словарь Алтайского и Аладагского Наречий Тюркских Языка*, Казан, 1870.
- Şahin, İlhan, “Osmanlı Devrinde Konar-Göçer Aşiretlerin İsim Almalarına Dair Bazı Mülâhazalar” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Sayısı*, İstanbul, 1987.

- Tapu Kadastro Arşivi, Tahrir Defteri TKA TD, sene: 971, Nu: 108, s 454b.
- Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime Arşivi KKA Vakf-ı Cedid 122, sayfa 122 eski no:2120.
- Tarama Sözlüğü V.*, Ankara, 1971, s. 3120-3123.
- Татар Теленең Аңлатмалы Сузлеге ш*, Казан, 1981.
- Tekin, Talat, *Orhon Yazıtları.*, Ankara, 1988.
- Türkay, Cevdet, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul, 1979.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VII*, 2. bs. Ankara, 1993.
- Туркмен Дилинің фразеологик Сөздиги*, Ашгабат 1976.
- Туркменче-Русча Оқув Сөздуги*, Москва, 1988.
- Укачина К.Е., Ямаева Е.Е., *Алтай Алкыштар*, Горно-Алтайск, 1993.
- ئويغور تىلىنىڭ ئىزاھلىك لوغىتى بە جىن 1991 توم . 5 ب. 806-809
- Ўзбек Тилиниг Изоҳли Луғати*, Москва, 1981.
- Vasiliyev, Yuriy, *Türkçe -Sahaca Sözlük*, Ankara 1995,
- Yinanç, Mükrimin Halil, “Danişmendliler” *İslâm Ansiklopedisi* III/478.
- Юдахин, К. К., *Кыргызча-Орусча Сөздук/Киргизко-Русский Словар II*, Москва, 1985, b. 99-100.
- Zamaşşeri, *Muқaddimetü’l Edeb*, [Hazırlayan: Nuri Yüce], 2. bs. Ankara, 1993.







27

Handwritten musical notation on page 27, featuring a staff with a treble clef and a key signature of one flat. The notation consists of several lines of rhythmic patterns and melodic lines, with some text written below the staff.

28

Handwritten musical notation on page 28, featuring a staff with a treble clef and a key signature of one flat. The notation consists of several lines of rhythmic patterns and melodic lines, with some text written below the staff.

5 D-BŞM Divan-ı Humâyûn Baş Muhasebe Kalemî Defterleri Sene 1066  
Hicrî (Miladî 1656) Nu: 197, s. 27-28.



1303  
3

شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۷۰	۱۵۰	۱۲۰	۲۲۰	۲۲۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۵۰	۱۲۰	۱۴۰	۱۲۰	۱۴۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۰۰	۱۰۰	۲۵۰	۱۳۰	۱۲۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۰۰	۱۰۰	۱۲۰	۱۰۰	۱۰۰
-----				
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۲۷۰	۳۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۲۵۰	۳۰۰	۲۸۰	۱۴۰	۱۴۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۸۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۳۰۰	۳۰۰	۱۰۰	۱۲۰	۱۲۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۸۰	۱۸۰	۱۵۰	۳۰۰	۳۰۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۲۷۰	۳۰۰	۲۵۰	۲۵۰	۲۵۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۰۰	۱۰۰	۲۲۰	۱۲۰	۱۲۰
-----				
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

1303  
D.ESM.207  
2

شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۲۷۰	۲۰۰	۱۲۰	۲۲۰	۲۲۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۶۰	۱۲۰	۱۴۰	۱۲۰	۱۴۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۴۰	۱۲۰	۲۴۰	۲۴۰	۲۴۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۲۲۰	۲۰۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰
-----				
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۲۷۰	۳۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۶۰	۳۰۰	۲۸۰	۱۴۰	۱۴۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۶۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۳۰۰	۳۰۰	۱۰۰	۱۲۰	۱۲۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۸۰	۱۸۰	۱۵۰	۳۰۰	۳۰۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۲۷۰	۳۰۰	۲۵۰	۲۵۰	۲۵۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۰۰	۱۰۰	۲۲۰	۱۲۰	۱۲۰
-----				
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
شیراز	شیراز	شیراز	شیراز	شیراز
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

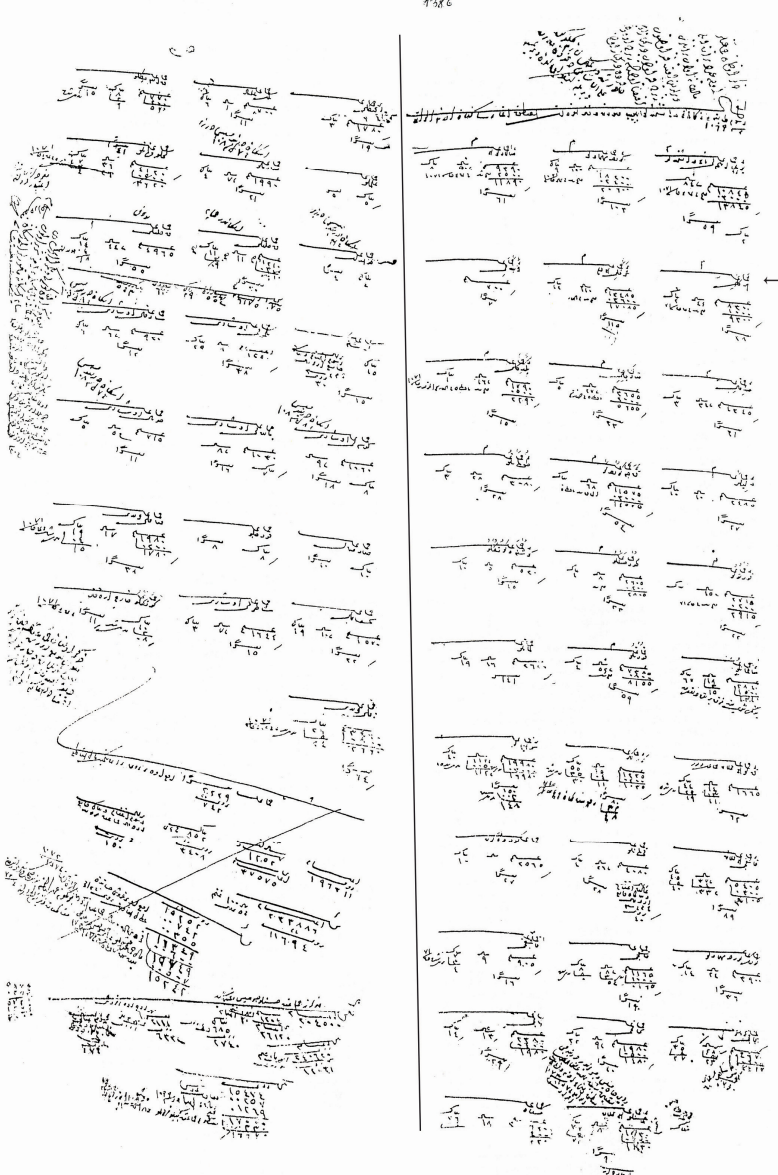
6 D-BŞM Divan-ı Humâyûn Baş Muhasebe Kalemî Defterleri Sene 1069 Hicrî (Miladî 1659) Nu: 207, s. 2-3.

Handwritten manuscript page (left side) featuring a grid of 10 columns and 10 rows of entries. Each entry includes a date in the Hijri calendar (e.g., 1069, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078) and a corresponding amount in the Ottoman Lira system (e.g., 1000, 500, 250, 125, 62.5). The entries are organized into columns, with some larger entries spanning multiple rows. A circular stamp is visible at the bottom center of the page.

Handwritten manuscript page (right side) featuring a grid of 10 columns and 10 rows of entries. Each entry includes a date in the Hijri calendar (e.g., 1069, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078) and a corresponding amount in the Ottoman Lira system (e.g., 1000, 500, 250, 125, 62.5). The entries are organized into columns, with some larger entries spanning multiple rows. A circular stamp is visible at the bottom center of the page.

6-1 D-BŞM Divan-ı Humâyûn Baş Muhasebe Kalemî Defterleri Sene 1069 Hicrî (Miladî 1659) Nu: 207, s. 4-5.





9-1 MAD Maliyeden Müdevver Defter, Nu: 7574, Sene 1112 (Milâdî 1701), s. 25-26.



10

Handwritten musical notation on page 10, featuring a staff with notes and a large block of text below it.

388

Handwritten musical notation on page 388, featuring a staff with notes and a large block of text below it.

9-3 MAD Maliyeden Müdevver Defter, Nu: 7574, Sene 1112 (Milâdî 1701), s. 36-37.





